

1.04 Strokovni članek

UDK 791(497.4)"1905/1940"

791.53:930.25(497.4)Ljubljana)

Prejeto: 7. 10. 2020

V glavni vlogi nastopa Lilian ...

**Filmska ustvarjalnost na Slovenskem pred drugo svetovno vojno
v Slovenskem filmskem arhivu pri Arhivu Republike Slovenije s
poudarkom na pridobitvah v obdobju od leta 1988 do leta 2020**

LOJZ TRŠAN

mag. zgodovine, podsekretar

Arhiv Republike Slovenije, Slovenski filmski arhiv Zvezdarska 1, 1000 Ljubljana

e-pošta: alozij.tersan@gov.si

Izvleček

Filmsko arhivsko gradivo je lahko eno izmed najatraktivnejših odbleskov načina življenja v preteklosti, dvajsetem stoletju in dalje. Slovenski filmski arhiv pri Arhivu Republike Slovenije hrani filme na najrazličnejših nosilcih, od filmskih trakov do elektronsko digitalnih zapisov, od najstarejših filmov dr. Karola Grossmanna iz leta 1905 in leta 1906 do današnjih dni. V letih 1986 in 1987 je izšla monografija *V kraljestvu filma*, v kateri je predstavljena filmografija najstarejših slovenskih filmov do konca druge svetovne vojne. Od tedaj je Slovenski filmski arhiv pri Arhivu Republike Slovenije pridobil še filme iz najstarejšega obdobja, opisane v tem članku, in menimo, da bodo le-ti dodatno pomagali orisati utrip preteklosti in dopolniti slovensko filmsko zgodovino.

Ključne besede:

filmsko arhivsko
gradivo, starejši
filmi, Slovenski
filmski arhiv,
Arhiv Republike
Slovenije

Abstract

STARRING LILIAN ...

FILM CREATIVITY ON THE SLOVENIAN TERRITORY BEFORE
THE SECOND WORLD WAR AT THE ARCHIVES OF THE REPUBLIC
OF SLOVENIA WITH AN EMPHASIS ON ACQUISITIONS IN THE PERIOD
BETWEEN THE YEARS 1988 AND 2020

Film archival materials can be one of the most attractive reflections of life in the past, in the 20th century and further. The Slovene Film Archives at the Archives of the Republic of Slovenia keeps films on various carriers, from filmstrips to electronic digital records, from the oldest films by dr. Karol Grossmann from 1905 and 1906 until today. In the years 1986 and 1987 a monograph entitled "*In the Kingdom of Film*" was published, which presented the filmography of the oldest Slovene films until the end of the Second World War. Since then, the Slovene Film Archives at the Archives of the Republic of Slovenia, acquired films from the oldest period, which are described in this paper. We believe that they will additionally help to portray the past and supplement the Slovene film history.

Key-words:

Film archival
material, older
films, Slovene
Film Archives,
Archives of the
Republic of
Slovenia

Dokumentarnost starejših slovenskih filmov¹

Film je bil že ob svojem nastanku dokumentaren, podobno kot fotografija. Njegov osnovni namen je bil prikaz časa, ljudi, dogodka, okolja, kraja ... Tako sta že brata Lumiere z gibljivimi slikami, s potujočimi kinematografi, bolje rečeno kino predstavami, očarala množice, saj sta jim pokazala oddaljene kraje in dežele, nenavadne ljudi, pomembne in velike dogodke, vse v svojem času, času snemanja. Vedeti moramo, da je bila v Evropi in tudi drugje konec devetnajstega stoletja že močno razvita železniška mreža, na Slovenskem je potekal del južne železnice, ki je povezovala Dunaj s Trstom. In prav ugodne prometne povezave so omogočile, da so se film in filmske predstave širili kot požar, v dobrem pomenu besede. Lumierovi sodelavci so že leto po odkritju filma prirejali predstave, najprej v Mariboru, potem pa, kot je potekala železnica, v Celju in Ljubljani. Film je bil globalni pojav, toda že zgodnji prikazovalci so dodajali lokalno noto in večkrat posneli tudi prizore iz mest, da so poleg »filmov iz širnega sveta« dodali še film o mestu, kjer so se takrat dogajale predstave, s čimer so se gledalci dejansko lahko prepričali, da je film »resničen«, saj je prikazoval tudi to, kar so poznali, na primer ulice, po katerih so hodili, stavbe, kjer so stanovali, gostilne, kjer so posedali, parke, kjer so se sprehajali ... Tako je leta 1898 prikazovalec Johan Blaeser posnel film *Razgledi Ljubljane*, ki pa se ni ohranil. Na Slovenskem so se za film začeli zanimati dokaj premožni in vedoželjni ljudje, predvsem tisti, ki so se že ukvarjali s fotografijo. Pričakovali bi, da bodo prvi posnetki nastali izpod rok nekoga, ki prihaja iz večjega mesta. Vendar niso. Zgodilo se je v Ljutomeru, kjer je odvetnik in ugleden meščan dr. Karol Grossman leta 1905 posnel, kako so v Ljutomeru odhajali od maše in sejem, čez leto dni pa še filmski posnetek svoje družine, noseče žene in dveh otrok. Filmski raziskovalci so tem prvim slovenskim filmskim posnetkom dodelili naslove *Odhod od maše v Ljutomeru*², *Sejem v Ljutomeru*³ in *Na domačem vrtu*.⁴ Filme je Grossman posnel zato, da bi »ohranil trenutek«, hkrati pa tudi zato, da bi ga predvajal prijateljem in znancem skupaj s filmi, ki jih je kupil za prikazovanje. Tako kot fotografija je tudi film, morda še bolj, izvrsten vir za razne družboslovne znanosti, od zgodovine, etnologije do domoznanstva in drugih ved.

Ob tem velja poudariti, da so bili filmi posneti na filmski trak s perforacijo v sredini in so bili ob praznovanju stoletnice slovenskega filma leta 2005 kot prvi slovenski filmi restavrirani in digitalizirani, v studiu Alfa in omega iz Münchna. Z restavracijo in digitalizacijo smo lahko na obnovljenih filmih opazili nekatere nove podrobnosti, na primer, na sejmu gre leskovo šibje »mimo okna«, s katerega je Grossmann snemal, na domačem vrtu pa deklici odplešeta »ringaraja« do konca. V današnjem času se je era snemanja na filmski trak, z redkimi izjemami, iztekla. Na trak, različnih širin, se je snemalo vse od časov bratov Lumiere pa do začetkov enaindvajsetega stoletja. Torej je na traku tako rekoč zapisana »živa« zgodovina dvajsetega stoletja, ki so jo zaznamovali veličastni dogodki, žal pa tudi dve veliki svetovni vojni. Zapis na filmskem traku je neprecenljiv »material« za prikaz preteklosti, za dokaz o preteklosti. Z neslutnim razvojem nove tehnologije, ki omogoča vse bolj kakovostno digitalizacijo in restavracijo, pa »starim filmom« lahko vdihnemo mladostno dušo, tako da jih lahko gledamo na novih nosilcih, v visoki resoluciji, s poudarkom na posameznih podrobnostih. Kljub temu se ob tem porajajo nova vprašanja. Predpostavlja se,

¹ Vsi filmi, omenjeni v tem članku, so del fonda SI AS 1086 Zbirka filmov v Arhivu Republike Slovenije, Podatki o filmih so v računalniški digitalni obliki dostopni na spletni strani Arhiva Republike Slovenije: <http://arsq.gov.si/Query/archivplansuche.aspx> (dostop 5. 10. 2020). Iskanje se lahko izvaja po naslovih filmov.

² SI AS 1086/237 *Odhod od maše v Ljutomeru*

³ SI AS 1086/1320 *Sejem v Ljutomeru*

⁴ SI AS 1086/906 *Na domačem vrtu*

da imajo posnetki na »starih filmih«, ki se večinoma hranijo v filmskih arhivih in kinotekah, neprecenljivo vrednost, saj je v večini primerov »dogodek prikazan samo na tem posnetku in nikjer drugje«. Torej, če se filmska kopija izgubi, »tega dogodka ne bomo videli nikoli več«.

Če se odkrije kakšna nova kopija »starega filma«, čeprav je to že prava redkost, je to »praznik«, velika pridobitev, s katero se lahko človek, ki jo je odkril, z veseljem pohvali. Po Grossmannu je drugi najstarejši ohranjeni film, posnet na Slovenskem, *Ljubljana 1909*,⁵ ki ga je posnel Salvatore Spina iz Trsta. Spina je posnel veliko slovesnost obletnice ljubljanskega pevskega društva Slavec iz Ljubljane, ki so se ga udeležili tudi gostje iz številnih drugih mest avstro-ogrske monarhije in po mestu so pripravili veličasten spreved, na koncu pa še veselico v parku Zvezda. Domnevamo lahko, da je ta film naročil organizator. Sicer pa ne glede na to, ali so to posnetki »domačih« ali drugih snemalcev, imajo za zgodovino in druge vede enako vrednost. To je najstarejši film s posnetki slovenske prestolnice in ob stoletnici filma je Slovenski filmski arhiv pri Arhivu Republike Slovenije (dalje Slovenski filmski arhiv) pripravil v dvorani slovenske kinoteke posebno projekcijo, da bi opozoril na vrednost teh edinstvenih »živih slik«. Ko smo že pri teh najstarejših filmih na Slovenskem, moram poudariti, da je velika večina le-teh, skoraj vsi, shranjenih v Slovenskem filmskem arhivu, ki je bil ustanovljen leta 1968. Zgodnja ustanovitev filmskega arhiva, ki je pokrival ves slovenski prostor, je botrovala temu, da so se lahko zelo kmalu posvetili zbiranju starejših filmov, v času, ko jih je bilo več, ko so bili še ohranjeni. Vedeti moramo, da so ohranjeni podatki o filmih, ki so bili posneti, poznamo vsebino, ker so bili oglaševani in prikazovani, a se niso ohranili. Pri tem naj spet omenim Grossmannove filme, ki so bili odkriti šele po drugi svetovni vojni, leta 1947, ko je h Grossmannovemu sinu Vladimirju, ki je bil tudi odvetnik, prišel, zaradi pravnih zadev, filmski zgodovinar France Brenk, beseda je dala besedo in prišla sta do odkritja, da Vladimir hrani filme svojega očeta Karola. Zato so Grossmannovi filmi prevzeli vodilno vlogo med slovenskimi filmi, *Ljubljana 1909* pa predstavlja najstarejši ohranjeni film, ki so ga v Sloveniji posneli tuji snemalci.

Od Bleda do Bleda

Domneva se, da je bil istega leta posnet film *Postojna z okolico*,⁶ ki prikazuje prihod vlaka, grad Planina in vhod v Postojnsko jamo, ki ga je Slovenski filmski arhiv pridobil od Notranjskega muzeja, tako kot film *Postojnska jama*⁷ iz leta 1926, ki predstavlja prvi film, sneman v podzemnem svetu. Slovenski filmski arhiv se je po osamosvojitvi Slovenije vključil v FIAF in vzpostavil odlične odnose, predvsem s sosednjimi filmskimi arhivi. Pridobivanje le-teh ni bilo samoumevno, to je bila posledica strokovnih raziskav. Zahvaljujoč vsemu temu sta bila iz avstrijskega filmskega arhiva pridobljena film *Razrušena Gorica*⁸/*Das Zerstoerte Goerz*, iz leta 1916, ki prikazuje razrušeno mesto, kot posledico bojev na soški fronti, in film z naslovom *Slike z Bleda*⁹/*Bilder aus Veldes*, iz leta 1930, ki prikazuje Bled, njegove znamenitosti in zdravljenje oziroma dopust v zdravilišču, ki ga je osnoval Arnold Rikli, začetnik turizma v tem gorenjskem kraju. Od hrvaškega filmskega arhiva so bili pridobljeni štiri starejši filmi: *Ormož*, *Jugoslovanski Gallspach*,¹⁰ iz leta 1930, ki prikazuje turistične znamenitosti mesta Ormož, zdravilišče Otmarja Majeriča s hotelom in kopališčem pa tudi kmetijstvo, konjerejo,

⁵ SI AS 1086/5 Ljubljana 1909

⁶ SI AS 1086/2709 Postojna z okolico

⁷ SI AS 1086/2710 Postojnska jama

⁸ SI AS 1086/2397 Razrušena Gorica

⁹ SI AS 1086/1807 Slike z Bleda

¹⁰ SI AS 1086/1587 Ormož, Jugoslovanski Gallspach

vinogradništvo, kosce, veselico, mline na Muri. Iz leta 1934 je film *Poletni sivi sokol*,¹¹ /*Oj, ljetni sivi sokole*, ki se nanaša na Bled, in sicer na taborjenje Sokolov na Bledu. Film *Radenci*¹² iz leta 1937 ima podobno vsebino kot film o Ormožu, vendar s poudarkom na polnilnici mineralne vode Radenska. Pridobljen je bil še film *Evharistični kongres* leta 1935 na stadionu v Ljubljani.¹³ Od Jugoslovanske kinoteke iz Beograda smo pridobili film *Klič vas Jugoslavija*¹⁴ /*Jugoslavija vas zove* iz leta 1939, ki se začne s prihodom vlaka na Gorenjsko, nato na Bled, v Bohinj in Ljubljano z znamenitostmi in spektaklom na kopališču Ilirija, ko so se kopalci ob robu bazena držali za gležnje in verižno v loku skočili v bazen.

Iz leta 1933 je film *Filmski reporter št. 5*¹⁵ s podnaslovom *Kmečki praznik* z izvirnim naslovom *Filmski reporter br. 5/Kmetski praznik*, neznanega avtorja in producenta, po naslovu sodeč verjetno s Hrvaške, ki se nanaša na Bled in se začne s panoramo z jezerom, otokom, gradom in hoteli na obali, nato so prikazani gostje v restavraciji ob jezeru, promenada ob jezeru pod hotelom Toplice, odsev lune v jezeru, razstava živine, povorka slovenskih narodnih noš, godbe, kmečkih vozov in zapravljičkov, tudi z otroki in planšarji do osrednjega prireditvenega prostora na stadionu na Bledu, kjer so bile ob večtisočglavi množici konjske dirke, posamične in z vozovi.

Med filmi, ki jih niso posneli slovenski snemalci o izseljencih v Združenih državah Amerike, a so pomembni za Slovence, so filmi *Škof Jeglič*¹⁶ iz leta 1930/ *Confirmation of St. Barbaras' Parish Administred by Bishop Jeglič, July 1926 Bridgeville PA USA* iz leta 1926, o birmi ljubljanskega škofa Antona Bonaventura Jegliča v Bridgevillu v Pensilvaniji, ter filma, ki so jima poznavalci naknadno dodelili naslova *Slovenski izseljenci v Združenih državah Amerike iz let 1929 do 1935: 35. obletnica Kranjske slovenske podporne jednote in vseslovenski katoliški kongres v Jolietu Illinois*¹⁷ in *36. obletnica Kranjske slovenske podporne jednote v Detroitu, ZDA*.¹⁸ Iz leta 1935 so filmi *Prvi vseslovenski kongres v Clevelandu*, v *ZDA*¹⁹, *Slovesnost ob odkritju spomenika škofu Frideriku Baragi v Clevelandu*²⁰ in *Kulturni vrt v Clevelandu*.²¹

Dokumentarnost starejših slovenskih filmov za nobenega poznavalca ni sporna. To naj bi veljalo tako za filme, ki so jih snemali slovenski snemalci, kot tudi za tiste, ki so jih na slovenskem ozemlju posneli drugi snemalci iz sosednjih območij. Verjetno tudi zaradi tega, ker sta tudi prva slovenska celovečerna filma, tako *V Kraljestvu Zlatoroga*²² kot tudi *Triglavske strmine*,²³ opredeljena kot igrano dokumentarna, s podobno vsebino oziroma vsaj končnim ciljem, vzponom na Triglav.

Zakaj podnaslov od Bleda do Bleda? Ko je bil Božidar Jakac v obdobju med obema svetovnima vojnama v Ameriki, je v kinu doživel presenečenje, ki ga je ganilo. Po dolgem času, ko je bil zdoma, je v enem izmed predfilmov, žurnalov Fox zagledal presenečenje, reportažo z Bleda. Vendar bodimo iskreni, Bled je bil kot slika z izredno lepoto, okolico in kot mondano letovišče eden izmed največkrat posnetih krajev na Slovenskem.

¹¹ SI AS 1086/3466 Poletni sivi sokol

¹² SI AS 1086/1956 Radenci

¹³ SI AS 1086/478 Evharistični kongres leta 1935 na stadionu v Ljubljani

¹⁴ SI AS 1086/6779 Klič vas Jugoslavija

¹⁵ SI AS 1086/7909 Filmski reporter št. 5 s podnaslovom Kmečki praznik

¹⁶ SI AS 1086/3808 Škof Jeglič

¹⁷ SI AS 1086/724 35. obletnica Kranjske slovenske podporne jednote in vseslovenski katoliški kongres v Jolietu Illinois

¹⁸ SI AS 1086/1114 36. obletnica Kranjske slovenske podporne jednote v Detroitu, ZDA

¹⁹ SI AS 1086/927 Prvi vseslovenski kongres v Clevelandu, v ZDA

²⁰ SI AS 1086/710 Slovesnost ob odkritju spomenika škofu Frideriku Baragi v Clevelandu

²¹ SI AS 1086/2757 Kulturni vrt v Clevelandu

²² SI AS 1086/22 V Kraljestvu Zlatoroga

²³ SI AS 1086/57 Triglavske strmine

Zgodovinska slika

V bistvu me je vedno zanimalo, ali lahko iz ohranjenih »starih filmov« do druge svetovne vojne sestavimo »premikajočo se zgodovinsko fresko«. Težave bi lahko nastopile pri »krajevni determiniranosti«, kajti tudi nekateri »veliki kraji«, kot na primer Maribor, niso imeli veliko posnetkov. S posnetki je najbolj zastopana Ljubljana, zatem Gorenjska, Bela krajina in Dolenjska, predvsem po zaslugi Božidarja Jakca. Seveda tudi ni veliko »interjerja«, notranjih posnetkov, in sicer zaradi občutljivosti filma, ki zaradi pomanjkanja svetlobe ne bi dal ustreznih rezultatov ali ker se snemalcem »notranje življenje« ni zdelo posebej pomembno, z izjemo nekaterih družinskih filmov, predvsem dr. Alojzija Kunsta. Vsebinsko filmov lahko razdelimo v večje sklope in med njimi sta največja javne prireditve in družinski filmi. Prireditve so raznovrstne, otvoritve spomenikov, spominskih plošč, javnih stavb, tombole, blagoslovitev jadralnih letal, množični zbori, mladinski dnevi ter evharistični in gasilski kongresi pa tudi pogrebi znanih oseb, obletnice kulturnih institucij, zbori borcev prve svetovne vojne, v to kategorijo lahko štejemo tudi cerkvene slovesnosti s procesijami ter množične telovadne, predvsem sokolske prireditve in zборе delavstva. V seriji družinskih filmov se lahko skriva vse mogoče, od »nastavljanja kameram« na domačem dvorišču in pri kopanju do posnetkov s potovanj in izletov po bližnji in daljni okolici, pa tudi z ladjami po Sredozemlju. Pogosta kategorija so filmi o mestih in turističnih središčih, po zaslugi Božidarja Jakca med te sodijo tudi ameriška mesta, Berlin pa po zaslugi Maria Foersterja. Glede na bogato smučarsko tradicijo so filmi o smučarskih skokih in Planici jasno opredeljena skupina. Posebna kategorija naj bi bili tudi filmi o športu, npr. avtomobilizmu in kolesarstvu, telovadnih nastopih, zatem o sejmi in razstavah, velikih gradnjah, nato gorniški filmi, etnološki filmi, filmi o kmetijstvu in gozdarstvu, vključno s kmetijskima šolama in kmečkimi shodi z razstavami živine in konjskimi dirkami, o izseljenicah v Ameriki, filmi o nesrečah, modi, lepotnih tekmovanjih, reklame, filmi o živalstvu, šolstvu. Film prikazuje tako podeželje kot mesto, delavce in kmete pa tudi inteligenco, slovesnosti in prireditve, zabavo, potovanja.

Iz vsega tega je res mogoče izluščiti odblesek življenja med obema svetovnima vojnoma na Slovenskem.

»Novi stari filmi«

Leta 1988 je izšla bogata monografija z naslovom *V kraljestvu filma*, s podnaslovom *Fotozgodovina slovenskega filma, filmografija 1905–1945*. Poleg odličnih člankov Silvana Furlana, Zdenka Vrdlovca, Bojana Kavčiča in Stojana Pelka o »percepciji« posameznih filmov iz starejšega obdobja je v njej tudi Filmografija slovenskega filma, ki jo je pripravila Lilijana Nedič, filmska zgodovinarica in dolgoletna sodelavka Slovenskega gledališkega in filmskega muzeja, kasneje, po osamosvojitvi filmskega dela in ustanovitvi Slovenske kinoteke, pa vodja muzejskega oddelka v tej novoustanovljeni instituciji. Nedičeva je zbrala podatke o vseh filmih starejšega obdobja, ki so jih snemali slovenski avtorji in so bili hranjeni v različnih slovenskih institucijah, največ v Arhivu Republike, pa tudi na Radioteleviziji Ljubljana in Muzeju NOB v Ljubljani. Vsi ti podatki držijo in predstavljajo »klasični nabor« najstarejše slovenske filmske dediščine, najstarejšega filmskega arhivskega gradiva, ki so ga posneli slovenski snemalci. Ob tem velja omeniti, da sta pred leti Televizija Slovenija in Muzej novejši zgodovine dala vse starejše filme, ki so opisani v omenjeni monografiji, v hrambo Arhivu Republike Slovenije, Slovenskemu filmskemu arhivu (SFA), tako da imajo ti filmi »skupen dom« na enem mestu, v nacionalnem filmskem arhivu. V tej publikaciji je 121 filmov iz obdobja 1905–1941. Nekatere med njimi so mojstrsko, tako kot do sedaj še ne, analizirali Silvan Furlan, Zdenko Vrdlovec, Bojan Kavčič

Filmski kolut, foto Roman Marinko, Arhiv Republike Slovenije

in Stojan Pelko. Čas pa teče. Leta 2005 je Slovenija praznovala stoletnico filma, povezano z Grossmannom in takrat je bil v Ljubljani tudi kongres FIAF, svetovne organizacije filmskih arhivov in kinotek, ki sta ga skupaj organizirala Arhiv Republike Slovenije/Slovenski filmski arhiv in Slovenska kinoteka. Zamisel, da bi potekal kongres ob stoletnici slovenskega filma v Ljubljani, se je porodila leta 2000 na kongresu FIAF v Londonu, ko sva se o tem pogovarjala s takratnim direktorjem Slovenske kinoteke Silvanom Furlanom. Ob stoletnici slovenskega filma sta bili izvedeni tudi prva restavracija in digitalizacija slovenskih filmov, Grossmannovih seveda. Do leta 2020 je Slovenski filmski arhiv pridobil kar nekaj filmov, ki predstavljajo pomembno dopolnitev obstoječe zbirke »starejših filmov«, kar bo morebiti pripomoglo k novemu dojemanju slovenskega filma v njegovem zgodnjem obdobju. Edina »sprememba« med filmi, navedenimi v publikaciji *V kraljestvu filma*, je ena sprememba naslova. Po najdbi začetka gorljivega, nitratnega dela filmskega traku in ogledu le-tega je bilo ugotovljeno, da je prvotni naslov filma, ki je bil poznan pod naslovom *Pogreb Judenburških žrtev pravzaprav Zadnja pot narodnih mučenikov v domovino*.²⁴

Novo pridobljeni »stari filmi« v Slovenskem filmskem arhivu so predvsem družinski filmi, vključno s posnetki z izletov in potovanj, javnih prireditev in športnih tekmovanj, predstavitev posameznih mest, potovanj, pa tudi reklamni in izobraževalni filmi.

Ob novih odkritjih lahko začnemo z Božidarjem Jakcem, enim izmed najbolj znanih filmskih snemalcev pred drugo svetovno vojno. Arhiv Republike Slovenije je leta 1989, torej leto po izidu monografije *V kraljestvu filma*, izdal knjigo filmskega arhivista in vodje SFA Ivana Nemaniča z naslovom *Filmski zapisi Božidarja Jakca*, kjer so podrobneje opisani vsi do tedaj znani Jakčevi filmi. Toda pozneje so sodelavci Slovenskega filmskega arhiva pri Jakčevi vdovi Tatja-

²⁴ SI AS 1086/28 *Zadnja pot narodnih mučenikov v domovino*

ni odkrili še enajst njegovih filmov, ki jih je posnel pred drugo svetovno vojno, leta 1930, in sicer so to: *Ameriška parada*,²⁵ z godbo, vozovi s prikazom mlekarstva in indijanske vasi, policisti na konjih, ženskami z zastavami in maškarami na hoduljah; *Detroit*,²⁶ kjer prikazuje vožnjo z avtomobilom proti mestu, industrijsko predmestje in mestni vrvež z nebotičniki in svetlobnimi reklamami; *Pittsburgh*,²⁷ s panoramo mesta ob vožnji z vlakom, vožnjo z avtomobilom skozi predor, gradnjo nebotičnika, prodajalci časopisov, cerkvijo, snežnim metežem, z božičnimi okraski, s svetlečimi reklamnimi napisi; *San Francisco*,²⁸ z vrstnimi hišami v predmestju, z lokali slovenskih izseljencev; *San Francisco Golden Gate*²⁹ je film z morsko obalo in domom najstarejšega slovenskega naseljence Judnicha, predelom, ki se zaradi številnih slovenskih naseljencev imenuje kar Kranjski hrib, narodnim domom in skupinsko sliko slovenskih izseljencev; *Washington D. C.*,³⁰ ki prikazuje vožnjo z avtomobilom po mestu, živalski vrt, stavbo Kapitola, otroke v parku, ognjemet; *Anny Kiki*³¹ je Kiki Poženel v modni obleki na Čevljarskem mostu v Ljubljani, ki prikazuje gasilski avto v Novem mestu in Any Sirk iz Prage, ki obišče slikarsko razstavo B. Jakca; *Znanci Božidarja Jakca v Združenih državah Amerike*,³² kjer Jakac ob hiši pri jezeru portretira žensko, gre skupaj z njimi v mesto, pleskar pa prenavlja stanovanje; *Božidar Jakac na obisku pri prijateljih v Združenih državah Amerike*,³³ kjer se je peljal skozi manjša mesta in podeželje k družini, kjer je bil na kosilu in naredil več skupinskih filmskih portretov, kjer »se je ujel« tudi sam ..., in dva filma iz leta 1940: *Planica*,³⁴ kjer je Jakac posnel romarsko svetišče Brezje, pogreb, moške, ki gredo v gostilno, zatem pa vožnjo vlaka proti Jesenicam mimo Stola, izstopanje potnikov s smučmi, panoramo skakalnice in smučarskih skokov; *Družinski film Božidarja Jakca*,³⁵ posnet v Tivoliju, kjer se otroci sankajo, smučajo in igrajo hokej, tam sta tudi Jakčev oče in žena Tatjana z otrokom.

Drugi veliki avtor, prvi slovenski šolani filmski delavec, od katerega je Slovenski filmski arhiv pridobil filme iz medvojnega obdobja, je Mario Foerster, s serijo filmov iz obdobja, ko se je šolal v Berlinu leta 1935 in ti filmi so: *Priključitev Posarja*,³⁶ o nacističnih zborovanjih v Berlinu ob priključitvi, zatem *Skozi razstave v Berlinu*,³⁷ ki prikazuje avtomobilski salon, *Berlinska reportaža*³⁸ o tripu vlemesta, kjer je prikazano »vse«, avtomobilski promet, kulturne znamenitosti, arhitektura, prodajalne, letališče, železnica, rečni promet ..., do Berlina ponoči, vključno z variete plesalkami, *Skladanovsky bioskop*³⁹ o pionirskih nemškega filma, *Jugoslovanska delegacija v zapuščenem Harbinu*,⁴⁰ *Letalski miting v Berlinu*,⁴¹ *Mednarodni filmski kongres v Berlinu*,⁴² *Otvoritev avtoceste Frankfurt Darmstadt*⁴³ in film z naslovom *Posebni dogodki*,⁴⁴ kjer prikazuje me-

²⁵ SI AS 1086/3541 Ameriška parada

²⁶ SI AS 1086/3539 Detroit

²⁷ SI AS 1086/3540 Pittsburgh

²⁸ SI AS 1086/537 San Francisco

²⁹ SI AS 1086/3538 San Francisco Golden Gate

³⁰ SI AS 1086/3535 Washington D. C.

³¹ SI AS 1086/3636 Anny Kiki

³² SI AS 1086/3542 Znanci Božidarja Jakca v Združenih državah Amerike

³³ SI AS 1086/3637 Božidar Jakac na obisku pri prijateljih v Združenih državah Amerike

³⁴ SI AS 1086/3548 Planica

³⁵ SI AS 1086/3552 Družinski film Božidarja Jakca

³⁶ SI AS 1086/2538 Priključitev Posarja

³⁷ SI AS 1086/2536 Skozi razstave v Berlinu

³⁸ SI AS 1086/2531 Berlinska reportaža

³⁹ SI AS 1086/2541 Skladanovsky bioskop

⁴⁰ SI AS 1086/2534 Jugoslovanska delegacija v zapuščenem Harbinu

⁴¹ SI AS 1086/2539 Letalski miting v Berlinu

⁴² SI AS 1086/2535 Mednarodni filmski kongres v Berlinu

⁴³ SI AS 1086/2533 Otvoritev avtoceste Frankfurt Darmstadt

⁴⁴ SI AS 1086/2532 Posebni dogodki

sto in življenje v Berlinu, otvoritev avtoceste, Leipzig in Hamburg. Dve leti pozneje, ko je bil že v Sloveniji, je posnel še klasični družinski film *Spomini na lepše dni*⁴⁵ o gradnji prizidka pri njihovi hiši v Ljubljani in klasični *Družinski film*⁴⁶ o življenju na njihovem vrtu, počitnicah v Trstu in avtomobilski dirki v Ljubljani. Leta 1940 je posnel tudi film *Naše železnice*.⁴⁷

Prvi vodja Slovenskega filmskega arhiva Ivan Nemanič je pri Valentinu Hvali odkril tri filme Metoda Badjure o Kranju, in sicer so to filmi *Proslava ob 70. letnici Kranjske mestne čitalnice*⁴⁸ in *Odkritje spomenika kralja Petra Prvega osvoboditelja v Kranju*,⁴⁹ oba iz leta 1926, ter *Lepotno tekmovanje za Miss Kranja 1930*,⁵⁰ ki je potekalo na terasi restavracije Evropa.

Kot je bilo že omenjeno, je Notranjski muzej iz Postojne dal Slovenskemu filmskemu arhivu v hrambo dva pomembna filma *Postojna z okolico*, ki prikazuje tudi prihod vlaka in ga datiramo v leto 1909, in film *Postojnska jama* iz leta 1926, ki predstavlja prvo snemanje v podzemnem svetu.

Iz leta 1930 je film *Kmetijska šola na Grmu*,⁵¹ ki ga je naročila *Kmečka knjiga* in kjer prikazujejo plemenske bike, osuševanja močvirja z geodetskimi deli, sejanje, sajenje in okopavanje pridelkov na poskusnem polju, čredo krav na visokogorskem pašniku, ruvanje štorov pri pripravi pašnikov in gradnjo kamnitih ograj.

Posebej obsežen je ciklus filmov z naslovom *Družinski film Merku*,⁵² ki obsega več kot trideset manjših kolutov od leta 1929 do leta 1935 v Trstu. V filmih, ki jih je posnel Pietro Merku, so prikazani počitnice ter obiski sorodnikov in prijateljev v Tomaju, Pustriški dolini, Opčinah nad Trstom, Gorici, Ajdovščini, Divači, Koroški, birme Petra ter njegovih bratrancev in sestričen, ki jih opravlja ta škofa Luigi Fogar in Antonio Sancin, pustovanja, igranje violine, igre v naravi in pred hišo, posnetki burje v Trstu, izleti z ladjo ...

Film *Spomini iz mladosti Borčičevih*,⁵³ ki je sestavljen iz več filmov in ga je posnel Jakov Borčič, obsega obdobje od leta 1931 do leta 1933. Večina posnetkov je z izletov, na Gorenjsko, v Medvode, na Šmarno goro, Velesovo in v višje hribovje, tudi na Triglav, potovanje z ladjo po Sredozemlju, od Benetk, Libije do Grčije.

*Sokolski nastop v Ljubljani*⁵⁴ neznanega snemalca je iz leta 1933 in je posvečen sedemdesetletnici Ljubljanskega sokola.

Nadalje so tu še filmi iz leta 1934, prav tako neznanega snemalca, ki jih je arhivu izročil Jože Hausman z Bleda, in sicer: *Sokolske manifestacije v Sofiji*,⁵⁵ kjer so bili tudi slovenski obiskovalci, vsaj sodeč po narodnih nošah, *Konjske dirke na Bledu*,⁵⁶ tudi z vozovi zapravljički, kjer je bila tudi jugoslovanska kraljica Marija s svojimi tremi sinovi, in film *Planica*, s posnetki skokov in padcev, ki pa je žal slabe kakovosti in je praktično negledljiv.

Film *Zapiski gozdarja*,⁵⁷ ki ga je arhivu izročil Igr Smolej, je iz leta 1935. To je eden izmed najboljših medvojnih izobraževalnih filmov, neznanega snemalca, pomemben zlasti za Štajersko in Prekmurje, saj prikazuje drevesnice v Murski Soboti, Radečah pri Zidanem Mostu in Račah pri Mariboru, vzgojo sadik

⁴⁵ SI AS 1086/2550 *Spomini na lepše dni*

⁴⁶ SI AS 1086/2549 *Družinski film*

⁴⁷ SI AS1086/2556 *Naše železnice*

⁴⁸ SI AS 1086/1852 *Proslava ob 70. letnici Kranjske mestne čitalnice*

⁴⁹ SI AS 1086/1850 *Odkritje spomenika kralja Petra Prvega osvoboditelja v Kranju*

⁵⁰ SI AS 1086/1853 *Lepotno tekmovanje za Miss Kranja 1930*

⁵¹ SI AS 1086/1900 *Kmetijska šola na Grmu*

⁵² SI AS 1086/5905 *Družinski film Merku*

⁵³ SI AS 1086/5144 *Spomini iz mladosti Borčičevih*

⁵⁴ SI AS 1086/7 *Sokolski nastop v Ljubljani*

⁵⁵ SI AS 1086/11705 *Sokolske manifestacije v Sofiji*

⁵⁶ SI AS 1086/11704 *Konjske dirke na Bledu*

⁵⁷ SI AS 1086/10790 *Zapiski gozdarja*

gozdnega drevja, od semen do godnih sadik za pogozdovanje, plantažne nasade topola, javorja, jelše, bora, macesna, črnega oreha, duglazije, ameriškega jesena, gozdno poljedelsko gospodarjenje, kjer v mladih gozdnih nasadih med drevesi gojijo še koruzo in druge poljščine, nato goličave in pogozdovanje na Pohorju, kjer so v ospredju otroci pri »dečjem dnevu za pogozdovanje«.

Edini ohranjeni film Vilka Mazija je *Ljubljana* iz leta 1935, ki prikazuje znamenitosti Ljubljane med vožnjo s tramvajem, gradnjo Nebotičnika, regulacijo Ljubljanice z delavci s kompresorji in pri miniranju ter z vlakom z vagončki v suhi strugi Ljubljanice in gradnjo škarpe.

Iz leta 1936 je film *Planica*⁵⁸ Cveta Šviglja s prikazom vožnje vlaka proti Gorenjski, do postaje Rateče, kjer izstopajo s smučmi proti Planici, terase pri domu skakalnega doma Ilirija, priprav na tekmo, ogrodka skakalnice, obnavljanja napisa Planica na letalni mizi, konstruktorja skakalnice Stanka Bloudka, panoramskega pogleda, pogleda z vrha skakalnice, treningov skakalcev, gledalcev in stojnic, skoka Seppa Bradla, ki je prvi na svetu s smučmi preskočil 100 metrov, točneje 101 meter ... Film je Slovenski filmski arhiv pridobil s pomočjo Slovenske kinoteke.

Rudi Omota je leta 1940 posnel film *Praznik Marije Pomočnice na Rakovniku*.⁵⁹

Janko Balantič je istega leta posnel film *Krst prvega jadralnega letala 6. oktobra 1940 v Kranju*,⁶⁰ ki ga je odkril Ivan Nemanič pri Valentinu Hvali, skupaj s tremi drugimi filmi o Kranju, kot je bilo že omenjeno.

Iz obdobja med obema svetovnjima vojnoma, med leti 1935 in 1940, je tudi reklamni film *ESVE nogavice Vidmar*,⁶¹ ki prikazuje trgovino v središču Ljubljane, ob Magistratu, oblačenje ženskih svilenih nogavic in animirani posnetek, ko ptici raztegujeta blago, pri čemer je prikazana priznana blagovna znamka. Film je odkril Janez Meglič in ga zaupal arhivu.

Velik je tudi opus družinskih filmov dr. Boža Škerlja, 16 filmov, ki so posneti, še zlasti pomembno za zgodovino je dejstvo, da je vse filme komentirala hčerka dr. Škerlja, Dagmar Slekovec. Večina filmov ima ugotovljene letnice, za druge pa imamo podatek, da so bili posneti v obdobju med obema vojnoma. Naj navedem naslove in letnice: *Potovanje na Golnik*,⁶² 1938, *Norveška*, 1932, *Smučarski skoki v Planici*, 1940, *Počitnice na Češkem*, 1933–1934, *Izpopolnjevanje na visoki šoli za telesno kulturo CIWF v Varšavi*, 1935, *Dunaj*,⁶³ 1938, *V Ljubljani in Tivoliju*,⁶⁴ 1935, *Družinski prazniki družine Škerlj*,⁶⁵ 1932–1940, ter filmi brez ugotovljenih letnic: *Na počitnicah v Sukošanu*,⁶⁶ *Škerlj s sodelavci v Pragi*,⁶⁷ *Letalstvo*,⁶⁸ *V Brežicah*,⁶⁹ *Na dvorišču Resljeve 13*,⁷⁰ *Na drsališču*,⁷¹ *Pri Katrci*⁷² in *Nedelja družine Škerlj*.⁷³ Filmi so bili pridobljeni s pomočjo Slovenske kinoteke.

⁵⁸ SI AS 1086/375 Planica

⁵⁹ SI AS 1086/2348 Praznik Marije Pomočnice na Rakovniku

⁶⁰ SI AS 1086/1854 Krst prvega jadralnega letala 6. oktobra 1940 v Kranju

⁶¹ SI AS 1086/6734 ESVE nogavice Vidmar

⁶² SI AS 1086/2946 Potovanje na Golnik

⁶³ SI AS 1086/2951 Dunaj

⁶⁴ SI AS 1086/2952 V Ljubljani in Tivoliju

⁶⁵ SI AS 1086/2956 Družinski prazniki družine Škerlj

⁶⁶ SI AS 1086/2954 Na počitnicah v Sukošanu

⁶⁷ SI AS 1086/2955 Škerlj s sodelavci v Pragi

⁶⁸ SI AS 1086/7769 Letalstvo

⁶⁹ SI AS 1086/7770 V Brežicah

⁷⁰ SI AS 1086/2958 Na dvorišču Resljeve 13

⁷¹ SI AS 1086/7771 Na drsališču

⁷² SI AS 1086/7772 Pri Katrci

⁷³ SI AS 1086/7773 Nedelja družine Škerlj

Janez Korenčan je v letih od 1939 do 1940 posnel *Družinski film*,⁷⁴ na katerem so posnetki Tržiča, vzpon na planino in koč na Kofcah, obisk pri Tišlerju v Kovorju in na tem filmu je celo telovadba, »body building« v gorah.

Od Igorja Havlička je bil pridobljen film *Birma Jelke in Vere Lapajne*⁷⁵ iz leta 1941, ki prikazuje predvsem pripravo družine na ta dogodek.

Zgodovinski arhiv Celje je odkril barvni film *Rogaška Slatina*, ki izvira iz obdobja med obema vojnama in prikazuje hotele, park in sprehajalce.

Dedič Janka Ravnikarja, Matej Ravnik, je Arhivu Republike Slovenije zaupal v hrambo film *Pogreb Antona Maleja v Bohinju*⁷⁶ iz leta 1930 in še tri druge filme iz medvojnega obdobja z naslovi *Hrastnik*, *Trbovlje* in *Planica*, ki so v negativu in še niso strokovno obdelani.

Bolnišnica Golnik je med drugim Arhivu zaupala v hrambo tudi dva predvojna filma z naslovoma *Sličice iz sanatorija na Golniku*⁷⁷ in *Torokalne operacije na Golniku*.⁷⁸

Torej lahko rečemo, da je bilo po letu 1988 odkritih 100 filmov slovenskih avtorjev do obdobja druge svetovne vojne, ki so bili posneti na različnih filmskih trakovih, od amaterskega 8 mm do profesionalnega 35 mm traku.

Ob vsem napisanem o filmih, ki so bili na novo pridobljeni, velja omeniti tudi večjo zbirko filmov Ivana Bolleta, ki je na novo odkrita ter je v zasebni lasti in je Slovenskemu filmskemu arhivu ni uspelo pridobiti.

Filmi dr. Alojza Kunsta, kronski pridobitev zadnjega časa

Po mojem osebnem mnenju so ena izmed največjih pridobitev Slovenskega filmskega arhiva v zadnjem času Družinski filmi dr. Alojzija Kunsta,⁷⁹ posneti od leta 1929 do leta 1936. Filme smo pridobili leta 2018. V hrambo nam jih je zaupala Lidija Dolgan, potem ko jih je na elektronski digitalni nosilec, na DVD, s filmskega traku presnel Janez Meglič, ki je Dolganovim tudi predlagal, naj jih shranijo v arhivu. Zaradi izredne povednosti in dokumentarnosti sem se odločil, da jih podrobneje opišem in podam svoj komentar. Pomembni so tudi zaradi tega, ker jih je posnel znameniti Slovenec. Kot lahko preberemo na Wikipediji, se je se dr. Kunst rodil na Polzeli 3. aprila 1890. Medicino je študiral v Pragi. Ko se je odločil za radiologijo, se je izpopolnjeval na Dunaju, v Berlinu, Frankfurtu in Hamburgu. V Sloveniji, v Ljubljani, je bil začetnik radiologije, primarij in predstojnik Rentgenološkega inštituta za Slovenijo in Istro, od leta 1938 do leta 1940 pa je bil tudi predsednik Slovenskega zdravniškega društva. Doživel je lepo starost. Umrl je v Ljubljani 31. maja 1970. Ohranjenih filmov je pet in so bogato dokumentirani, tako rekoč je ob vsakem posnetku tudi besedilo, kje in kdaj se dogaja. Avtor je imel že na začetku jasen načrt za snemanje, kar izvemo iz zapisa: Film iz življenja dr. Kunsta, njegove žene Ade in hčerke Lilian. Vedelo se je: v glavni vlogi igra Lilian, rojena 22. maja 1928, zato se zgodba začne na dvorišču, ko je bila hčerka stara trinajst mesecev, z mamo Ado in še nekaj njenimi prijateljicami. To je bil poseben dogodek, saj se igra z majhno srnico, nato še isto poletje, leta 1929, sledi kopanje na kopališču na Sori v Škofji Loki, kjer Lilian z mamo veselo čofota, kopalci sedijo na obali kopališča, tam se igra s kosmatim psičkom in oče jo ponosno drži v naročju. Vse kaže, da so si že kupili motor prikolica, saj se z očetom pelje z dvorišča in na njem veselo pozira z mamo. Mogoče so šli z njim na Bled, saj Lilian opravi prvi skok v jezero pri petnajstih

⁷⁴ SI AS 1086/8932 Družinski film Janeza Korenčana

⁷⁵ SI AS 1086/12350 Birma Jelke in Vere Lapajne

⁷⁶ SI AS 1086/11963 Pogreb Antona Maleja v Bohinju

⁷⁷ SI AS 1086/8442 Sličice iz sanatorija na Golniku

⁷⁸ SI AS 1086/8441 Torokalne operacije na Golniku

⁷⁹ SI AS 1086/12362 Družinski filmi Alojzija Kunsta

mesecih, kot je zapisano v komentarju. Seveda jo pri skoku v vodo ujame mama Ada. Posneti so tudi množica kopalcev na tamkajšnjem kopališču, pogumni skakalec s stolpa in ljudje pri čolnarjenju. Lilian se tudi igra, in sicer v pesku ob jezeru. Sledi kratek posnetek letala, ki vzleta. Tudi oče je bil ponosen nase, saj se je z veseljem posnel na balkonu svoje hiše. Železniške zapornice se dvigujejo, mama Ada pa gre z Lilianinim dedom in hčerko na sredi veselo, brezskrbno po ulici. Leta 1930 je bila Liliana, stara dve leti, posneta v malem bazenu na kopališču Ilirija v Ljubljani, kjer se igra s kanglico. Iz Splita se je ohranil posnetek, kako se dr. Kunst veselo kopa in sonči na morski obali z ženo Ado. Dve leti kasneje, na veliko noč, je posnel hčerko v plaščku in s pleteno torbico na obali blejskega jezera, pod tamkajšnjo cerkvijo, kjer se Ada pogovarja z dvema znankama. Na Bledu je napravil tudi skupinsko sliko, on je na sredini, na levi sta ženski, na desni pa Lilian z mamo. Nato sledi znameniti posnetek, na katerem tri deklice plešejo v krogu »ringaraja«, nato ena izmed njih stoji pri miru na sredini, strmi v kamero, drugi dve pa plešeta okoli nje. Prizor spominja na Grossmannov film *Na domačem vrtu*. Sledi posnetek z mamo in babico na izletu nad Begunjami. Tam je nastala zanimiva slika, ko so se vsi z obrazi nagnetli ob lesen okvir v ograji. Pozimi 1932 so bili v Kranjski Gori, kjer je mama Ada smučala nad vasjo, ko je skupina smučarjev šla čez majhen hrib. Presenetljivi so tudi posnetki mednarodne smučarske tekme, ne v Planici, temveč v Kranjski Gori. Istega leta so šli z vlakom (meseca marca!) na smučarski izlet na Bled, kjer so smučali kar po zasneženi cesti, pod hotelom Park s pogledom na zasneženo jezero iz restavracije nad njim. Naslednji posnetek prikazuje skupino, verjetno zdravnikov, ki odhajajo iz stavbe. Mama Ada in Lilian sta na zasneženi ulici, nasproti slaščičarne Petriček na Cankarjevi ulici v Ljubljani. Sledi posnetek vhoda v Okrožni urad za zavarovanje delavcev na Miklošičevi ulici v Ljubljani. Nedeljski izlet na Gorenjsko se začne z vožnjo avtomobila iz garaže. Iz njega izstopita dr. Kunst in Lilian ter se ponosno postavita pred vozilo. Ada in Lilian se sprehajata na travniku nad naseljem, spodaj je cerkev, v daljavi pa še ena. Ta prizor je bil mogoče posnet kje v okolici Kamnika. Dr. Kunst je postal član Avtomobilskega kluba in bil z družino na Jezerskem, kjer sta avgusta 1932 potekala druženje avtomobilistov in blagoslov klubskega prapora. Dr. Kunst je ob tej priložnosti napravil še posnetek svojih deklet na travi in hčerke na jasi, med vršaci. Sledi serija posnetkov skokov s stolpa v vodo. Septembra 1932 so šli na izlet Avtomobilskega kluba na

Mala Lilian s srnico, slika iz filma SI AS 1086/12362 Družinski film dr. Alojz Kunst 1929–1932

Lilian s svojima prijateljicama, slika iz filma SI AS 1086/12362 Družinski film dr. Alojz Kunst 1929–1932

*Dr. Alojz Kunst na balkonu svoje hiše,
slika iz filma SI AS 1086/12362
Družinski film dr. Alojz Kunst 1929–1932*

*Lilian z mamo Ado na motorju,
slika iz filma SI AS 1086/12362
Družinski film dr. Alojz Kunst 1929–1932*

Lisco, kjer so imeli pravo zabavo, kjer jih je zabavala harmonikarica in so napravili kakovostno skupinsko fotografijo pod svojim praporom. Z avtom so se peljali po Ljubljani in snemali, od Bavarskega dvora, kjer vidimo tirnice in tramvaj, konjske vprege, parkirane avtomobile, naprej proti Nebotičniku, Prešernovemu spomeniku, čez Tromostovje, do Magistrata, kjer je še stal spomenik jugoslovanskemu kralju Petru Prvemu Zedinitelju. Tu se vožnja konča. Potem sledijo še »normalni« posnetki ulice pred Glasbeno matico, Dramo in Kongresnim trgom, kjer se kamera najprej približa Nebotičniku, se obrne proti Uršulinški cerkvi in na koncu proti Filharmoniji z gradom v ozadju. Sledi prizor z Lilian in Hanko v Tivoliju, staro štiri leta in pol: na promenadi, potem tečeta po parku, se igrata in plešeta »ringaraja«. Potem sta še dva, zelo redka in dragocena posnetka družinskega življenja, »znotraj«, v hiši, kjer mama Ada bere časopis, potem hčerki Lilian v naročju bere iz slikanice, hčerka nato sama spleza v stolček in je iz krožnika, nato jo mama da spat in zapre posteljo s pregrado, Lilian pa skače po postelji kot vsak razposajen otrok. Dr. Kunst s starima staršema svoje hčerke igra domine, žena Ada pa igra na klavir. Eden izmed daljših posnetkov nosi preprost naslov *Iz potovanja po Sredozemlju*. S potniško ladjo Kraljica Marija so odpluli proti Krfu, kjer so si ogledali kip starogrškega junaka in med plutjem tudi trdnjavo. Na ladji so se sončili, igrali igro, ko čez mrežo eden drugemu mečejo kroge, igrali šah, se kopali v bazenu in ena izmed kopalk je imela celo poseben napihljiv »šlauf« v podobi stiliziranega konjiča. Preden pridejo v Barcelono, je prikazana še množica galebov. V mestu so si ogledali пристanišče z množico potniških ladij, dr. Kunst je posnel tudi kapitana in mornarje, spomenike, mestni vrvež, zobato železnico, še zlasti so ga zanimale biko-borbe. Slike iz Alžira in Tunisa v filmu so res slike: portreti posameznih domačinov v njihovih značilnih dolgih oblačilih, s turbani in fesi, žensk z zakritim obrazom, prizorov s tržnice, posameznih zanimivih stavb. Potem se spet preselijo na deželo, verjetno v okolico Novega mesta, kjer se starejši sprehajajo po polju in med kmečkimi hišami. Nato vidimo dr. Kunsta pri plavanju. Videti je, da so dobili nov avto, vozi ga žena Ada pa tudi dr. Kunst, pogledat ga pride tudi starejša ženska. Spet sledi plavanje v bazenu, vse družine. Na domačem vrtu Ada leži na ležalniku, Lilian se vozi s kolesom, ga tudi čisti in zaliva rože ter dela stoje na trati, z očetom čistita avto, mama ga potem vozi. Tako kot *Potovanje po Sredozemlju* je daljši film tudi z naslovom *Zimska zabava na Vršiču*. Očitno so se pozimi z avtomobilom odpravili na

hrib, na posnetku je komentar: Sneg in ledena cesta prisili konjske sile, da se ustavijo in zmrznejo. Sledi prizor, na katerem odkopavajo avto iz snega in ga poskusijo odpeljati s konjem, nato sledi komentar: Obrnjen, a že v plankah. Potem so najeli dva konja, možaki potiskajo avto in šele nato jim ga uspe rešiti, kar je pospremljeno s komentarjem: Po šesturnem delu je bil avto spet na trdnih tleh v Kranjski Gori. Zaključek filmov je barven in prikazuje karnevalsko povor-ko v Ljubljani, z godbo, pustnimi vozovi in na koncu celo z velikansko ribo (ali letalom), v bistvu z veliko ovalno stvarjo. Obstaja tudi posnetek tramvaja, mno-žice in dr. Kunsta v avtu, na katerem je napis Foto kino. Zadnji prizor na filmu prikazuje, kako Ada doma reže vrtnice, se usede na pleten stol na dvorišču, bere časopis Jutro, oče iz garaže pripelje avto, Lilian pa se s prijateljico s kolesom vozi po dvorišču.

To naj bi bil podroben opis filma, pripravljen tudi z namenom, da dou-memo, koliko informacij iz življenja v določenem obdobju se lahko skriva na dragocenih »starih filmskih posnetkih«.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

- ④ SI AS 1086 Zbirka filmov: <http://arsq.gov.si/Query/archivplansuche.aspx> (do-stop: 5. 10. 2020).

LITERATURA

Nedič, Lilijana: Filmografija 1905–1945. V: V kraljestvu filma (ur. Silvan Furlan). Ljubljana: Založil Slovenski gledališki in filmski muzej, 1986/87, str. 66–77.

Stibilj, Tatjana Rezec, Sunčič, Vladimir, Tršan, Lojz: Filmsko gradivo Slovenskega filmskega arhiva pri Arhivu Republike Slovenije. Ljubljana: Založil Arhiv Republike Slo-venije, 2002. https://sl.wikipedia.org/wiki/Alojz_Kunst (dostop: 5. 10. 2020).

SUMMARY

STARRING LILIAN ...

FILM CREATIVITY ON THE SLOVENIAN TERRITORY BEFORE THE SECOND WORLD WAR AT THE ARCHIVES OF THE REPUBLIC OF SLOVENIA WITH AN EMPHASIS ON ACQUISITIONS IN THE PERIOD BETWEEN THE YEARS 1988 AND 2020

Since their creation in 1895, when the Lumiere brothers organized the first film show in Paris, moving pictures have excited the human imagination and fundamentally marked the 20th century. The Slovenes were not far behind. In 1905 and 1906, dr. Karol Grossmann, a lawyer from Ljutomer, shot the first three films *Dismissal from Mass in Ljutomer*, *In the Family Garden* and *The Lju-tomer Fair*. In 1968 the Slovene Film Archives was established and still func-tions in the framework of the Archives of the Republic of Slovenia, where it col-lects and protects the Slovenian film archival material. Thanks to the relatively early establishment of the Slovenian Film Archives, more than 90% of Slovenian films have been preserved. In the years 1986 and 1987, a monograph entitled “*In the Kingdom of Film*” was published, which presented the filmography from

1905 until the end of the Second World War. All these films are kept at the Archives of the Republic of Slovenia, in the Slovene Film Archives sector, in the fonds SI AS 1086 Collection of films. Information about a film, title, carrier, time of creation, scope and short content are recorded in digital form and available at <http://arsq.gov.si/Query/archivplansuche.aspx>. Since 1988, the employees managed to acquire a hundred “new old films” from the period between the both world wars. Those are mostly family films, including recordings from excursions, travels, public and sport events, presentation of towns. Also advertisements and educational films are preserved. An analysis of content shows that Slovenian films from the mentioned period, as in modern times, cover all layers of the social life, from economic, cultural, sport, religion to family. The early film had the same purpose as today, namely, to mostly document but at the same time to create, educate and entertain. The goal of the present paper is to present information on the newly acquired films from the oldest period in one place and which can be used by archivist and users of film archives. As an example of the richness of information and pictures, which can be derived from these vast materials, I presented films by dr. Alojzij Kunst, the pioneer of Slovene radiology, who, in 1929, with his daughter Lilian’s first steps, began to record the life of his family, which lived in Ljubljana. These documented records, from classical family recordings to travels around Slovenia and cruises in the Mediterranean on the Queen Maria ship, show the lifestyle of a well- off, but not rich family from Ljubljana, a city, which was an excellent scene of those happy times between the both world wars.